

Natuurlijk gedrag van honden

Frauke Ohl, Saskia S. Arndt

*Department Dier in Wetenschap en Maatschappij,
Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht,
Rudolf Magnus Institute of Neuroscience, Utrecht
s.s.arndt@uu.nl*

Mensen en honden hebben sinds eeuwen een speciale relatie. Hoewel de natuur van deze relatie kan verschillen, blijkt uit de interactie tussen mens en hond dat hond en mens met elkaar kunnen communiceren. Echter hebben mensen nogal de neiging, de signalen van honden op een 'menselijke' manier te interpreteren. Om de behoeftes van deze dieren te (her-) kennen en daarmee hun welzijn te waarborgen is kennis van het natuurlijke gedrag van honden onmisbaar.

Er bestaan veel verschillende hondensoorten met nogal specifieke raskarakteristieken. Het basale 'natuurlijke' gedrag van honden is echter bij alle rassen terug te vinden. Dit artikel geeft een beperkt overzicht over vooral de sociale betekenis van gedragspatronen en signalen van 'de hond'.

Gedrag beoordelen

Honden leven in sociale verbanden. Het 'functioneren' van een sociaal verband vraagt om een complex communicatiesysteem. Honden beschikken over een zeer gedifferentieerde lichaamstaal en gebruiken daarnaast geluiden, geur en lichamencontact.

Het gedrag van de hond is een belangrijke indicator van zijn welzijn. Helaas herkennen mensen vaak niet als een hond lijdt of vatten volstrekt natuurlijk gedrag van een hond op

als 'ongepast'. Agressief gedrag kan bijvoorbeeld een gevolg zijn van angst bij de hond, of ook van pijn. Vriendelijk-onderdanig gedrag wordt vaak misverstaan als indicatie van angst en niet begrepen als socio-positieve benadering. Misinterpretatie van het gedrag van honden door de mens resulteert vaak in inadequate reacties, die tot onzekerheid, welzijns- en gezondheidsproblemen bij de hond kunnen leiden.

Dit geldt niet alleen voor de interpretatie van hondengedrag tegenover de mens. Ook als het gaat om het managen van honden in groepshuisvesting is het van cruciaal belang om de sociale dynamiek binnen deze groepen goed te beoordelen. Is het welzijn van een hond dat laag in de sociale hiërarchie staat aangetast? Door welke manier van huisvesting kunnen wij het natuurlijke gedrag van honden zo goed mogelijk bevorderen?

Gedrag en context

De juiste interpretatie van de lichaamssignalen van een hond in termen van expressies (neutraal, vriendelijk, bang of agressief) is noodzakelijk om adequaat te kunnen reageren. Tussen de genoemde expressiecategorieën kunnen talloze gradaties en tussenvormen voorkomen. Uiterst belangrijk voor de interpretatie is de context waarin de hond zich bevindt. Zo is een bepaald gedrag nooit goed' of 'slecht' maar adequaat of niet adequaat t.o.v. de actuele situatie. Een agressieve hond bijvoorbeeld is niet per se 'kwaadaardig', want agressie, vertoond in de juiste context, is een natuurlijk gedrag en nodig om sociale verhoudingen stabiel te houden.

Terwijl de expressie van gedragspatronen en andere signalen bij honden aangeboren is, moeten zij de juiste context voor het vertonen en de sociale betekenis van deze signalen leren. Het leren van sociale vaardigheden en verhoudingen begint zodra pups aan sociale interacties beginnen. Niet alleen interacties met nestgenoten en moeder zijn voor dit leerproces belangrijk, maar ook interacties met de mens moeten vroegtijdig geoefend worden. Een hond die tijdens zijn (vroeg) ontwikkelingsfase onvoldoende sociale communicatie en vaardigheden leert, zal later moeilijk gecorrigeerd kunnen worden.

Rangorde

Het is natuurlijk voor honden om hiërarchische relaties aan te gaan met hun (vaste) sociale partners. Ook de relatie tussen mens en hond van een hiërarchisch karakter. Tegenover individuen die lager in de hiërarchie staan, zal een hond bepaalde dingen gaan verdedigen. Dat kan voedsel zijn, maar ook een ligplek of de sociale interactie met bepaalde individuen. In groepen levende honden moeten daarom voldoende 'middelen van bestaan' beschikbaar hebben om continue conflicten te voorkomen. Zo is het belangrijk om de omgeving zodanig in te richten, dat de hiërarchische structuur ondersteund kan worden: het aantal ligplekken bijvoorbeeld zal overeen moeten komen met het aantal honden, waarbij de ligplekken op verschillende niveaus kunnen liggen.

De interactie van mensen met een hiërarchisch stabiele groep honden zal de hiërarchie moeten ondersteunen en faciliteren. Ingrijpen in de hiërarchie zal tot sociale instabiliteit en dus onrust en stress leiden. Het laag of hoog staan in een sociale hiërarchie is niet automatisch verbonden met stress of lijden van een dier, sociale instabiliteit staat echter wel bekend als chronische stressor.

»

Gedrag, lichaamstaal en context

Neutraal

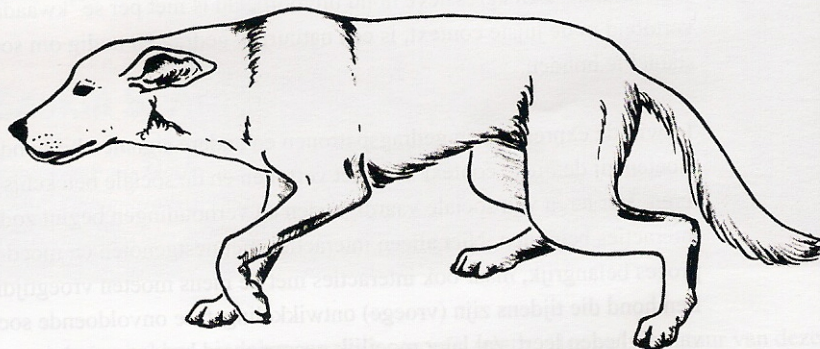
Neutraal gedrag is adequaat als een hond niet is blootgesteld aan positieve of negatieve prikkels. In reactie op een positieve benadering door een sociale partner kan neutraal gedrag echter een indicatie zijn van een probleem, zoals ontbrekende socio-positieve binding of ook een gezondheidsprobleem.

Vriendelijk

Onderdanig: De zogenoemde 'actieve onderwerping' (afb. 1) is een belangrijk teken van sociale banden. Typisch is hier dat de hond probeert de mondhoeken van de partner te likken. Met dit gedrag bedelen pups om voer, maar bij volwassen honden dient het likken van de mondhoeken ter demonstratie van onderdanigheid en tegelijkertijd ter erkenning van dominantie.

Het demonstreren van onderdanigheid tegenover een dominante partner is niet een teken van stress of angst, maar een positief sociaal signaal. Het tonen van onderdanigheid in ontspannen situaties kan een indicatie zijn voor een basale onzekerheid/angst bij een hond.

Adequate context:
benadering door
dominante
soortgenoot/mens.

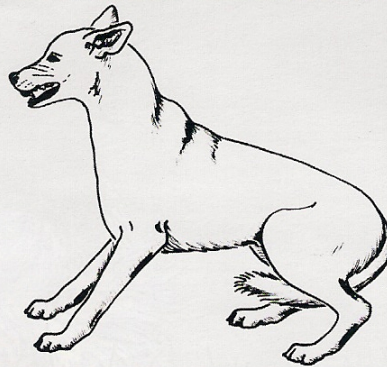
Afbeelding 1. Active onderwerping: (preventieve) onderdanigheid, voorkomt agressie en bevestigt sociale verhouding

Angstig

Kalmerend: Een hond zal duidelijk tonen dat hij zich bedreigd voelt, voordat hij bijvoorbeeld in de verdediging schiet. Een hond zal kalmerend-bang reageren op een soortgenoot of een mens die door imponeren of dreigen zijn dominantie toont. Kalmerende signalen kunnen het optillen van een voorpoot zijn of, om onderdanigheid duidelijk te tonen, het lozen van kleine hoeveelheden urine en intensief janken. Als deze signalen, zelfs als deze met hoge intensiteit vertoond worden, geen kalmerend effect hebben op de ander, zal de hond nu overgaan op (defensief) dreigen (afb. 2).

Afwerend: De hond zal een afwerend-dreigende houding innemen als hij zich ernstig bedreigd voelt en tevens lager in de hiërarchie staat. Opgezette haren, brommen, blaffen gemengd met janken, klappertanden, en uiteindelijk bijten zijn de kenmerken. Omdat de uitgangshouding defensief is, zal de hond nog steeds bereid zijn om weer kalmerend op te treden als de bedreiging minder sterk wordt. Een afwerend-dreigende houding lijkt erg op een agressieve maar is in feite een signaal van angst.

Adequate context:
bedreiging door
dominante
Inadequante context:
vriendelijke benadering
door soortgenoot/mens

Afbeelding 2. Defensieve agressie is gebaseerd op angst en herkenbaar aan de lang teruggetrokken mondhoeken, teruggedraaide oren en ingeklemde staart.

Toont een hond in reactie op handelingen van mensen een afwerende houding, dan is het nodig om de handeling te onderbreken en de hond tot rust te laten komen omdat de hond anders zal leren de specifieke handeling met de eenmaal ervaren angst te verbinden. Deze associatie is moeilijk terug te draaien

Imponeren

Door te imponeren maakt de hond duidelijk dat hij bij een gevecht een gelijkwaardige of zelfs superieure tegenstander is. Naast lichaamstaal gebruikt de hond dan brommen, urineren, duwen, dringen, de poot op de rug van de tegenstander leggen, opzetten van het nekhaar etc. om het imponeren te versterken. De functie van imponeergedrag is het voorkomen van ernstige gevechten, maar het tonen van imponeergedrag tegenover een sociale partner dient wel als uitdaging begrepen te worden: De hond dreigt niet met een aanval maar probeert duidelijk te maken dat hij bij een gevecht een gelijkwaardige of zelfs superieure tegenstander is zou zijn. In een sociale relatie met een mens mag imponeergedrag van een hond niet geaccepteerd worden en moet aanleiding zijn om de hiërarchische verhouding opnieuw te bevestigen.

Dreigen

Een aanval zal normaliter duidelijk van tevoren aangekondigd worden. Signalen zoals oren naar achteren leggen, tanden laten zien, aanstaren en zich kleiner maken en andere signalen zoals brommen en/of blaffen, bespringen, oprijden, duwen en bijten duiden op de bereidheid tot aanval. Algemeen gesproken is de hond bereid om aan te vallen als hij zich superieur voelt. De superieure hond bevindt zich, anders dan de angstige hond, niet per se in een levensbedreigende situatie welke vechten noodzakelijk zou maken. Bij de confrontatie met een sterke tegenstander kan het dus gebeuren dat de hond vlucht of onderdanigheid toont. Tegenover de mens mag een goed gesocialiseerde hond niet dreigend optreden. Als opvoeding- en/of huisvestingcondities echter niet aan de behoeftes van een hond voldoen kan dit ernstige gevolgen hebben: een slecht gesocialiseerde en/of gefrustreerde hond kan agressief en voor de mens of soortgenoten gevaarlijk zijn.

Het individueel huisvesten van een hond om gevaar voor anderen te voorkomen, is geen oplossing, omdat sociale isolatie voor iedere hond een chronische stresssituatie en dus een welzijnsaantasting betekent. »

Vocalisaties

Om te communiceren maken honden, behalve van houdingen en bewegingen ook gebruik van een groot aantal geluiden (vocalisaties) waarvan de betekenis sterk afhankelijk is van de context waarin deze vertoond worden (Tabel 1).

vocalisatie	betekenis
piepen	<ul style="list-style-type: none"> • onzekerheid • angst • pijn/levensbedreigende situaties (kan hier hard en doordringend zijn) • begroeting
janken	<ul style="list-style-type: none"> • psychische stress • onzekerheid • angst
huilen	<ul style="list-style-type: none"> • versterken roedelverband • informatie over territoriale aanspraak • isolatie/roepen sociale partner
grommen	<p><i>verbonden met speelsignalen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • uitnodiging tot spelen <p><i>buiten speelcontext:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • dreiging of waarschuwing
blaffen	<ul style="list-style-type: none"> • opwinding • dreiging • waarschuwing • uitnodiging tot spelen • onzekerheid
klappertanden	<ul style="list-style-type: none"> • dreiging
blazen	<ul style="list-style-type: none"> • opwinding (bv. om van iets de lucht te krijgen)
zuchten	<ul style="list-style-type: none"> • ontspanning (bv. op lievelingsplekje)

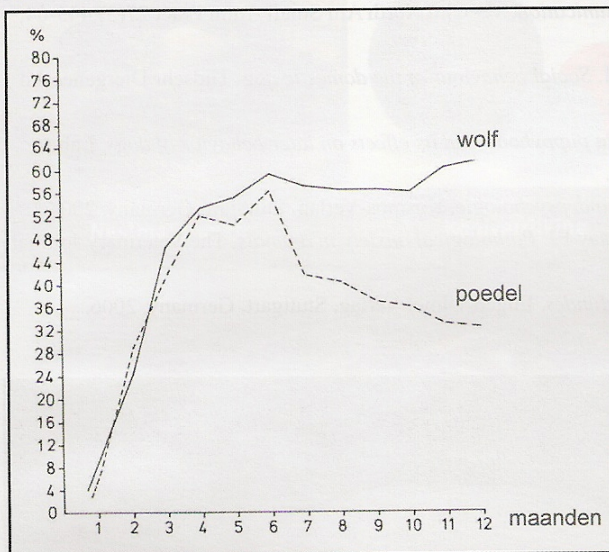
Tabel 1 Geluiden van honden en hun betekenis

Ruiken

Met hun excellente neus kunnen honden veel lagere geurintensiteiten waarnemen en beter geurcomponenten onderscheiden dan mensen. Zo kan de hond geursignalen van soortgenoten, een complex mengsel van geuren, 'lezen'. Honden hebben bovendien een uitstekend geurgeheugen en kunnen individuen aan hun geur herkennen. Teven, reuen, een dekrijpe teef, een hondenneus houdt ze uit elkaar. Zelfs 'gevoelens' kan de hond ruiken; bij angst, opwinding of stress worden kennelijk karakteristieke geuren geproduceerd.

Het kan voor een hond zeer onaangenaam zijn om blootgesteld te worden aan sterke geuren, zoals parfum of sterk ruikende schoonmaakmiddelen, omdat deze geuren een belangrijk communicatiekanaal kunnen uitschakelen.

Spelen

Afbeelding 3. Niet alleen huishonden, maar ook wolven, spelen als volwassen veel. Sociaal spel is een belangrijk instrument om de sociale verhoudingen te bevestigen en te stabiliseren (afbeelding gebaseerd op Feddersen-Petersen, 2004).

Pups leren spelend lichamelijke vaardigheden maar ook de omgang met soortgenoten en mensen. Ook voor volwassen honden hoort spelen bij het natuurlijk gedrag. Alle eerder beschreven expressiecategorieën kunnen voorkomen en worden overdreven sterk vertoond. Er bestaan ook specifieke speelsignalen, zoals stampen, laten zakken van de voorste lichaamshelft, huppen, kopschudden. De betekenis van spelen bij volwassen honden is niet volledig duidelijk. Mogelijkerwijs is het gewoon plezierig om te spelen (indicatie van positief welzijn!). In de sociale context kan spelen bij volwassen honden erg belangrijk zijn bijvoorbeeld als uitlaatklep in een gespannen situatie. Ondanks het feit dat honden ook individuele spelletjes met objecten laten zien, is de veronderstelling dat

spelobjecten een voldoende verrijking voor individueel gehouden honden zijn, onjuist. De aanwezigheid van speelgoed kan de interactie met een sociale partner niet vervangen.

Lichamelijk contact

Lichamelijk contact is een essentieel communicatiemiddel voor honden. Binnen een sociale groep of bij een koppel bevordert dicht bij elkaar slapen en het wederzijdse poetsen de opbouw en versterking van bindingen. Als de hond van jongsaf gewend raakt aan lichaamscontact bijvoorbeeld tijdens de vachtverzorging of andere handelingen, zal dat de relatie tussen hond en mens versterken.

Verdiepende literatuur

Pongrácz P, Molnár C, Miklósi A. *Barking in family dogs: an ethological approach*. Vet J 183(2):141-7, 2010.

»

- Reid PJ. *Adapting to the human world: dogs' responsiveness to our social cues*. Behav Processes 80(3):325-33, 2009.
- Bradshaw JW. *The evolutionary basis for the feeding behavior of domestic dogs (Canis familiaris) and cats (Felis catus)*. J Nutr 136(7 Suppl):1927S-1931S. Review, 2006.
- Byrne RW. *Dispatch. Animal communication: what makes a dog able to understand its master?* Curr Biol 29;13(9):R347-8, 2003.
- Burghardt WF Jr. *Behavioral considerations in the management of working dogs*. Vet Clin North Am Small Anim Pract 33(2):417-46, 2003.
- Bayne K. *Development of the human-research animal bond and its impact on animal well-being*. ILAR J 43(1):4-9, 2002.
- Reisner IR. *Assessment, management, and prognosis of canine dominance-related aggression*. Vet Clin North Am Small Anim Pract 27(3):479-95, 1997.
- Simpson BS. *Canine communication*. Vet Clin North Am Small Anim Pract 27(3):445-64, 1997.
- Bradshaw JW, Wickens SM. *Social behaviour of the domestic dog*. Tijdschr Diergeneeskd 117 Suppl 1:50S-51S, 1992.
- Hubrecht RC. *Enrichment in puppyhood and its effects on later behavior of dogs*. Lab Anim Sci 45(1):70-5, 1995.
- Fedderson-Petersen DU. *Hundepsychologie*. Kosmos-Verlag, Stuttgart, Germany, 2004
- Ohl F, Arndt SS, van der Staay FJ. *Pathological anxiety in animals*. The Veterinary Journal 175:18-26, 2008.
- Ohl F. *Korpersprache des Hundes*. Eugen-Ulmer Verlag, Stuttgart, Germany, 2006.

